Wiesława PRZYBYLSKA-KAPUŚCIŃSKA

ANALIZA PORÓWNAWCZA CYKLU KONIUNKTURALNEGO FRANCJI I WŁOCH

I. Współczesny cykl koniunkturalny jest zjawiskiem odmiennym od cyklu klasycznego sprzed II wojny światowej. Odrębności cyklu po II wojnie światowej odnoszą się zarówno do jego zewnętrznej charakterystyki, jak również sięgają w głąb mechanizmów kształtujących wahania aktywności gospodarczej. W wyniku wielu zmian w warunkach funkcjonowania gospodarki kapitalistycznej w okresie powojennym, a szczególnie ze względu na narastanie interwencjonizmu państwowego cykl koniunkturalny przejawia się obecnie głównie jako następowanie po sobie okresów przyspieszonego i zwolnionego wzrostu aktywności gospodarczej kraju.

Z wyżej wymienionych względów współczesny cykl koniunkturalny określa się często mianem cyklu zdeformowanego[1]. Cykl powojenny różni się od cyklu przedwojennego krótszym czasem trwania, mniejszą amplitudą wahań wokół linii trendu, inną strukturą faz cyklu. Ponadto wahania koniunkturalne przejawiają się często w zmianie stóp wzrostu wskaźników identyfikujących wahania koniunkturalne, rzadziej natomiast w spadkach bezwzględnych badanych wielkości gospodarczych.

II. Głównym celem niniejszego opracowania jest analiza porównawcza podstawowych cech współczesnego cyklu koniunkturalnego na przykładzie dwu wybranych krajów kapitalistycznych wysoko rozwiniętych w warunkach szybko dokonujących się przemian strukturalnych tej gospodarki. W związku z tym na podstawie danych empirycznych zostaną przedstawione podobieństwa i różnice najważniejszych elementów charakterystycznych dla współczesnego cyklu koniunkturalnego, zarówno w okresie tzw. długotrwałej ekspansji lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, jak również w okresie załamania koniunktury gospodarczej lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych.

Przedmiotem analizy porównawczej będą podstawowe cechy cyklu koniunkturalnego,

---

[1] Por. D. Sokołow: Deformacja światowego cyklu koniunkturalnego, Warszawa 1964. Można mieć zastrzeżenia do terminu cyklu zdeformowanego, gdyż jego cechy są trwałe i nadają nowy charakter cyklom koniunkturalnym po II wojnie światowej.

takie jak: czas jego trwania, długość poszczególnych faz (wzrostowej i spadkowej), punkty zwrotne koniunktury gospodarczej, amplitudy wahań każdej z faz oraz intensywność cyklu koniunkturalnego[2]. W celu prezentacji powyższych zagadnień wybrano gospodarkę Francji i Włoch, rozpatrując ich cykle koniunkturalne w latach 1957–1983. Wybór powyższych krajów zdeterminowany został chęcią odejścia od tradycyjnie przyjmowanych, jako case-study gospodarek USA lub RFN do analizy z zjawisk koniunkturalnych. Przykłady tych dwóch ostatnich krajów są najczęściej powoływane z racji dość długich i bogatych doświadczeń oraz szeroko rozwiniętych tam badań nad wahaniami aktywności gospodarczej. Charakterystyka bowiem cech morfologicznych i mechanizm przebiegu cyklu koniunkturalnego USA lub RFN traktowane są jako wzorcowe. O wyborze Francji i Włoch do analizy porównawczej zadecydowało kilka czynników takich, jak: zbliżony poziom rozwoju gospodarczego, podobne tempo wzrostu dochodu narodowego, silnie rozwinięty system interwencjonizmu państwowego, wysoki udział własności państwowej w obu krajach, uczestnictwo w EWG, a także przynależność do tej samej strefy kulturowej, religijnej i językowej.

O doborze zakresu czasowego prowadzonej analizy zadecydowały następujące względy:

– możliwość obserwacji ewolucji podstawowych cech współczesnego cyklu koniunkturalnego na tle długookresowych przemian strukturalnych gospodarki kapitalistycznej prosperity lat 50. i 60. oraz recesji lat 70. i 80.,

– powołanie nowej instytucjonalnej formy współpracy europejskich państw zachodnich, jakim było powstanie EWG,

– przystąpienie Francji i Włoch do EWG i związane z tym przesłanki zmian w przebiegu zjawisk cyklicznych w miarę pogłębiania się procesów integracyjnych.

III. Realizacja sformułowanego powyżej zadania badawczego wymaga ustalenia na wstępie pewnych istotnych zagadnień, które rzutować będą w swej konsekwencji na sposób rozwiązania postawionego problemu.

Do najważniejszych kwestii, które muszą być z góry określone należą przede wszystkim: dobór wskaźników w miarę adekwatnie oddających przebieg wahań koniunkturalnych, wybór procedury statystycznego wyodrębniania współczesnego cyklu koniunkturalnego oraz określenie zasad wyboru punktów zwrotnych koniunktury gospodarczej (dolnych i górnych).

Jeśli chodzi o wskaźniki charakteryzujące wahania cykliczne Francji i Włoch wykorzystano jedynie indeksy ilościowe. Zdajemy sobie sprawę, że nie odzwierciedlają one w całości skomplikowanych procesów wahań aktywności gospodarczej. Jednakże brak dostępu do jakościowych wskaźników koniunktury gospodarczej dla całego okresu badawczego obu krajów zmusił do rezygnacji z ich prezentacji w niniejszym opracowaniu.

---

[2] Por. Koniunktura gospodarcza. Red. Z. Kowalczyk. Warszawa 1982 s. 52.

Identyfikacja cyklu koniunkturalnego Francji i Włoch w latach 1957–1983 została dokonana na podstawie analizy danych empirycznych, które były dostępne w pożądanym przedziale czasowym dla obydwu krajów i których gromadzenie było poza tym oparte na jednolitej procedurze metodologicznej. Nałożyło to zatem pewne ograniczenia w zakresie doboru wskaźników przyjętych do prezentacji wahań cyklicznych obu gospodarek. Podstawowym źródłem jednorodnych wielkości empirycznych były dane publikowane przez OECD w Main Economic Indicators (Historical Series). Są one bardzo przydatne w naszej analizie ze względu na to, że ujmowane są na ogół w cenach stałych dla dłuższych przedziałów czasowych. Ponadto część danych jest zwykle publikowana już po wyeliminowaniu wpływu sezonowości. Okresowe publikacje tzw. serii historycznych pozwalają na prezentację zagadnień w dłuższych okresach. W przypadku jednak niektórych wielkości zaniechano ich gromadzenia i ujmowania ich w szeregach statystycznych i mimo że niegdyś publikowano dane dotyczące takich elementów składowych popytu końcowego, jak: inwestycje krajowe brutto, konsumpcja globalna oraz wydatki rządowe na dobra i usługi oraz wielkości wysoce zagregowanych, jak produkt globalny czy dochód narodowy, musiano zrezygnować z ich prezentacji w niniejszym opracowaniu.

Do celów wyodrębniania wahań koniunkturalnych obserwowanych we Francji i Włoszech użyto trzech rodzajów wskaźników:

– indeksy dynamiki produkcji przemysłowej w cenach stałych,

– indeksy stopnia wykorzystania zdolności wytwórczych istniejącego aparatu produkcyjnego,

– wielkość bezrobocia absolutnego[3].

Można by temu doborowi wskaźników zarzucić, że jest on dość jednostronny, gdyż prezentuje w zasadzie cykl koniunkturalny w aspekcie podażowym, od strony **faktycznie** realizowanej podaży w przypadku indeksów dynamiki produkcji przemysłowej lub od strony stopnia wykorzystania czynników produkcji, jakimi są aparat wytwórczy i siła robocza. Ze względów jednak wyżej podanych wzbogacenie analizy dla prawie trzydziestoletniego okresu badawczego o dalsze wskaźniki nie było możliwe.

Z ogólnie znanych procedur wyodrębniania i analizy współczesnego cyklu koniunkturalnego, takich jak: cykle odchyleń, cykle kroczące, cykle wyodrębniane na podstawie pewnych agregatów, cykle oparte na wielkościach realnych (fizycznych), cykle wyodrębniane na podstawie różnic między wielkościami faktycznymi a potencjalnymi itp., zważywszy na fakt, że wszystkie one posiadają określone wady i zalety, wybrano tę która posiada stosunkowo najmniej ograniczeń i wad.

W badaniu cyklu koniunkturalnego Francji i Włoch w latach 1957–1983 zastosowano metodę postępowania w rezultacie której, otrzymano tzw. cykle odchyleń. Cykle

---

[3] Do interpretacji tego wskaźnika we współczesnym cyklu należy podchodzić z dużą ostrożnością. Mogą bowiem występować okresy wzrostu produkcji przemysłowej bez przyrostu zatrudnienia. Ów przyrost produkcji przemysłowej można uzyskać przy tej samej wielkości zatrudnienia lub nawet przy jego spadku wskutek lepszego wykorzystania aparatu wytwórczego.

odchyleń (deviation cycles) otrzymuje się poprzez porównanie wielkości empirycznych, obserwowanych, z tzw. normalnym tempem zmian działalności gospodarczej[4]. Poprzez normalne tempo zmian rozumie się wartość linii trendu oszacowanego dla danego szeregu wielkości empirycznych. Cykle odchyleń określa się na podstawie ilorazów między wartościami empirycznymi (Y) szeregu czasowego a wartościami oszacowanymi (Y'). W sytuacji, gdy tempo wzrostu wartości empirycznych jest większe od tempa wzrostu w wartości oszacowanych, wówczas wzrost jest relatywnie wysoki. Z kolei, gdy stopa wzrostu wartości oszacowanych jest większa od stopy wzrostu wartości empirycznych, wówczas wzrost jest określany jako niski.

Na podstawie zaprezentowanej metody określania cykli odchyleń można zauważyć, że wyodrębnianie wysokich czy niskich faz cyklu koniunkturalnego zależy przede wszystkim od wybranej i zaakceptowanej przez badającego linii trendu, a także od stopnia dopasowania wartości trendu do wartości empirycznych[5]. Wraz ze zmianą przyjętej funkcji matematycznej ulegają zmianie oszacowane wartości trendu, a co za tym idzie – wyznaczone za jego pomocą fazy cyklu koniunkturalnego. Z tego przede wszystkim względu poprawność przeprowadzonej analizy wynikać będzie z ostrożności, rygoryzmu badacza i stopniowego dochodzenia do wyboru postaci trendu.

Przy określaniu funkcji trendu do analizowanych w niniejszym opracowaniu wielkości empirycznych produkcji przemysłowej, stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego i wielkości bezrobocia, a w jego konsekwencji wyznaczenia cykli odchyleń, zastosowano następującą procedurę badawczą. Przede wszystkim przeprowadzono analizę graficznej prezentacji rzeczywistych wskaźników kwartalnych, oczyszczonych z wpływu zjawisk sezonowych i na jej podstawie określono rozmaite możliwe postacie trendu. Następnie dokonano oszacowania parametrów wybranych funkcji trendu. Formalnym kryterium wyboru linii trendu były wartości średniego błędu obliczeń i ich relacja do wartości odchylenia standartowego. Z kolei do wyznaczenia cykli odchyleń przyjęto te funkcje trendu, w których wartości średniego błędu oszacowania były najniższe i równocześnie mniejsze niż błędy standardowe. Na końcu obliczono ilorazy wielkości empirycznych (Y) i obliczonych wartości trendu (Y'), otrzymując w ten sposób względne wskaźniki odchyleń od trendu.

Ostatnim z wymienionych wcześniej metodologicznych problemów analizy współczesnego cyklu koniunkturalnego jest określenie zasad wyznaczania punktów zwrotnych[6]. W niniejszym opracowaniu przyjęto reguły wyodrębniania punktów zwrotnych wypracowane i stosowane w powszechnie prowadzonych analizach współczesnego cyklu

---

[4] Por. I. Mintz: Dating American Growth Cycles. W: The Business Cycle Today. Red. V. Zarnowitz. NBER, New York 1972 s. 45.

[5] Patrz K. Stock: Verfahren zur statistischen Analyse zyklischen Schwankungen. IFO-Schnelldienst 1976 N° 35–36s. 77–78.

[6] Podstawową pracę z zakresu problematyki wyznaczania punktów zwrotnych koniunktury gospodarczej była praca A.F. Burns , W.C. Mitchel: Measuring of Business Cycle, Studies in Business Cycles, N° 2, NBER, New York 1946, rozdział IV.

koniunkturalnego przez instytucje badające koniunkturę gospodarczą w kapitalizmie. Zasady te są następujące:

– górne i dolne punkty zwrotne w danym szeregu wielkości empirycznych znajdują się w punktach najwyższych lub najniższych wartości danego szeregu,

– górne i dolne punkty zwrotne powinny zawsze leżeć na przemian, tzn. że dwa szczyty powinny być oddzielone wystąpieniem dna szeregu,

– w przypadkach występowania podwójnych szczytów (lub podwójnych den), jako górny (dolny) punkt zwrotny przyjmuje się ten, w którym wystąpiła wartość maksymalna (minimalna), a po którym rozpoczął się spadek (wzrost)

– gdy wystąpią dwa szczyty rozdzielone zmniejszeniem się wartości indeksów, wówczas za górny punkt zwrotny przyjmuje się pierwszy wierzchołek ; tak samo postępuje się w sytuacji podwójnego dna oddzielonego wzrostem wartości indeksów ,

– wówczas, gdy w analizowanych szeregach brak jest wyraźnych wierzchołków czy den, a wielkości szeregu przyjmują identyczne wartości w ciągu kilku okresów, jako punkty zwrotne wybiera się ostatnie z równych wartości, po których nastąpiła zdecydowana zmiana kształtowania się analizowanych wskaźników.

Przyjęto powyżej reguły określania punktów zwrotnych koniunktury gospodarczej należą do zasad podstawowych i nie wyczerpują bynajmniej wszystkich, niekiedy bardzo złożonych, wariantów przebiegu cyklu koniunkturalnego, na jakie można natrafić przy wyznaczaniu punktów zwrotnych. Wszakże dla potrzeb niniejszej analizy są one wystarczające.

IV. W celu identyfikacji wahań krótkookresowych Francji i Włoch oraz przeprowadzenia analizy porównawczej obu wyodrębnionych cykli koniunkturalnych wykorzystano wskaźniki produkcji przemysłowej wspomnianych krajów, rozpatrując je w latach 1957–1983. Charakteryzując generalnie amplitudę wahań indeksów produkcji przemysłowej analizowanych krajów dla całego okresu badawczego, zaprezentowaną w tab. 1, można stwierdzić następujące prawidłowości[7].

Ogólna amplituda wahań wskaźników produkcji przemysłowej Francji i Włoch w analizowanym okresie jest do siebie zbliżona. Występująca między nimi różnica trzech punktów w wielkościach bezwzględnych nie jest zbyt istotna. Większa rozpiętość wahań wielkości produkcji przemysłowej Francji może być wyjaśniona wpływem czynnika przypadkowego na przebieg cyklu koniunkturalnego. W drugim kwartale 1968 roku, gdy odnotowano najniższy poziom wskaźnika produkcji przemysłowej we Francji, miały miejsce silne napięcia społeczne i zupełnie nieoczekiwane fale strajków związane z tzw. kryzysem majowo-czerwcowym 1968 r.

---

[7] Wielkość wskaźnika w tab. 1 oznacza maksymalną lub minimalną wielkość liczbową; okres wystąpienia oznacza przedział czasowy, w którym ta wielkość wystąpiła; amplituda wahań oznacza rozpiętość między maksymalną a minimalną wielkością analizowanego wskaźnika.

Tabela 1

Amplituda wahań wskaźników produkcji przemysłowej
Francji i Włoch w latach 1957–1983

Poziom wskaźnika	Francja		Włochy	
	wielkość wskaźnika	okres wystąpienia	wielkość wskaźnika	okres wystąpienia
Max.	112,0	II 1974	112,82	II 1974
Min.	82,39	II 1968	85,49	III 1983
Amplituda wahań	29,61		27,33	

Źródło: Obliczenia własne

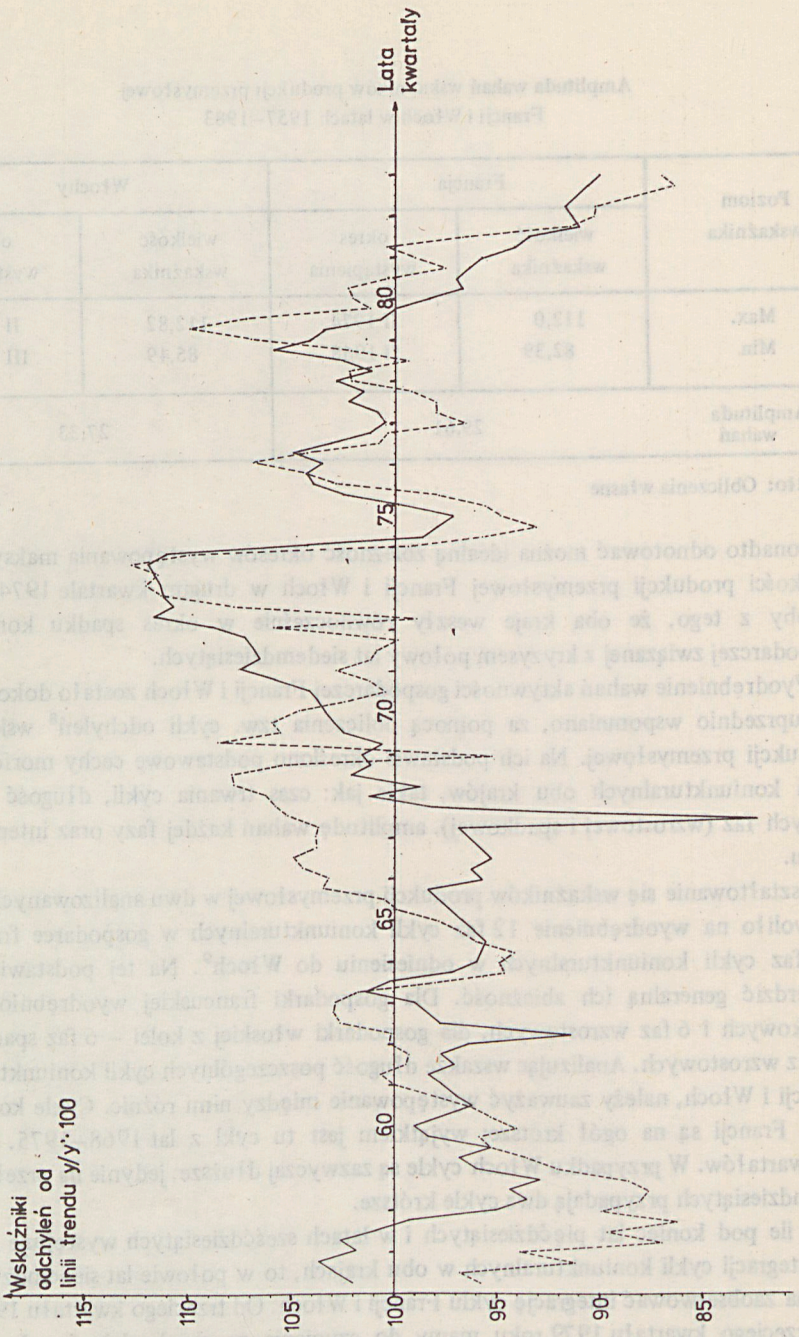
Ponadto odnotować można idealną zbieżność okresów występowania maksymalnych wielkości produkcji przemysłowej Francji i Włoch w drugim kwartale 1974 r. Wynikałoby z tego, że oba kraje weszły równocześnie w okres spadku koniunktury gospodarczej związanej z kryzysem połowy lat siedemdziesiątych.

Wyodrębnienie wahań aktywności gospodarczej Francji i Włoch zostało dokonane, jak już uprzednio wspomniano, za pomocą obliczenia tzw. cykli odchyleń[8] wskaźników produkcji przemysłowej. Na ich podstawie określono podstawowe cechy morfologiczne cykli koniunkturalnych obu krajów, takie jak: czas trwania cykli, długość poszczególnych faz (wzrostowej i spadkowej), amplitudę wahań każdej fazy oraz intensywność cyklu.

Kształtowanie się wskaźników produkcji przemysłowej w dwu analizowanych krajach pozwoliło na wyodrębnienie 12 faz cykli koniunkturalnych w gospodarce francuskiej i 11 faz cykli koniunkturalnych w odniesieniu do Włoch[9]. Na tej podstawie można stwierdzić generalną ich zbieżność. Dla gospodarki francuskiej wyodrębniono 6 faz spadkowych i 6 faz wzrostowych, dla gospodarki włoskiej z kolei – 6 faz spadkowych i 5 faz wzrostowych. Analizując wszakże długość poszczególnych cykli koniunkturalnych Francji i Włoch, należy zauważyć występowanie między nimi różnic. Cykle koniunkturalne Francji są na ogół krótsze; wyjątkiem jest tu cykl z lat 1968–1975, trwający 29 kwartałów. W przypadku Włoch cykle są zazwyczaj dłuższe, jedynie na przełomie lat osiemdziesiątych przypadają dwa cykle krótsze.

O ile pod koniec lat pięćdziesiątych i w latach sześćdziesiątych występuje zjawisko dezintegracji cykli koniunkturalnych w obu krajach, to w połowie lat siedemdziesiątych można zaobserwować integrację cyklu Francji i Włoch. Od trzeciego kwartału 1974 roku do trzeciego kwartału 1979 roku mamy do czynienia ze zbieżnością faz. Istnieją, co

[8] Istotę koncepcji cykli odchyleń zaprezentowano w niniejszym opracowaniu na stronie 59.
[9] Por. rys. 1 i tab. 2.

Rys. 1. Produkcja przemysłowa Francji i Włoch w latach 1957–1983

——— – Francja, – – – – – – Włochy

Źródło: Obliczenia własne.

Tabela 2

Porównanie cykli koniunkturalnych wyodrębnionych na podstawie indeksów produkcji przemysłowej Francji i Włoch w latach 1957–1983

Cechy cyklu	Cykl koniunkturalny												
	faza spadkowa	I		II		III		IV		V		VI	
		faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa
Francja													
Czas trwania (w kwartałach)	I 57 – – III 59	IV 59 – – IV 60	I 61 – – I 63	II 63 – – I 64	II 64 – – II 65	III 65 – – III 66	IV 66 – – II 68	III 68 – – II 74	III 74 – – III 75	IV 75 – – I 77	II 77 – – IV 77	I 78 – – III 79	IV 79 –
Długość faz (w kwartałach)	11	5	9	4	5	5	7	24	5	6	3	7	·
Amplituda wahań fazy	– 9,0	+3,0	–6,3	+3,6	–4,6	+2,2	–13,3	+14,1	–13,9	+5,1	–2,6	+5,0	·
Intensywność cyklu		–3,3		–1,0		–11,1		+0,2		+2,5		·	
Włochy													
Czas trwania (w kwartałach)	I 57 – – III 58	IV 58 – – III 63	IV 63 – – I 65	II 65 – – I 70	II 70 – – I 73	II 73 – – II 74	III 74 – – II 75	III 75 – – IV 76	I 77 – – IV 77	I 78 – – I 80	II 80 – – II 83	III 83	·
Długość faz (w kwartałach)	7	20	6	16	12	5	4	6	4	9	13	·	·
Amplituda wahań fazy	–9,6	+13,0	–8,7	+12,6	–6,6	+5,1	–16,5	+12,0	–7,8	+11,9	–21,8	·	·
Intensywność cyklu		+4,3		+6,0		–11,4		+6,2		–9,9		·	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych empirycznych z Main Economic Indicators, OECD Paris, 1957 – 1983 oraz rys. 1.

prawda, nieznaczne różnice w okresach występowania punktów zwrotnych, ale oba kraje wykazują ten sam kierunek wahań aktywności gospodarczej[10].

Jeśli chodzi o drugą, podstawową cechę, opisującą przebieg cyklu koniunkturalnego, jaką jest długość poszczególnych faz mierzona ilością kwartałów, to w przypadku cykli koniunkturalnych wyodrębnionych na podstawie wahań wskaźników produkcji przemysłowej pomiędzy badanymi krajami występują istotne różnice. W gospodarce francuskiej fazy wzrostowe były na ogół krótsze niż fazy spadkowe do schyłku lat sześćdziesiątych. Natomiast w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych nastąpiło odwrócenie tej prawidłowości, tak więc fazy wzrostowe stały się dłuższe od faz spadkowych. W gospodarce włoskiej fazy wzrostowe (z wyjątkiem jednej w okresie od I kwartału 1978 r. do I kwartału 1980 r.) były dłuższe od faz spadkowych.

Kolejną cechą charakteryzującą przebieg cyklu koniunkturalnego jest amplituda wahań każdej z faz współczesnego cyklu. W odniesieniu do Francji i Włoch ogólnie można powiedzieć, że większą amplitudą wahań indeksów produkcji przemysłowej odznaczała się gospodarka włoska[11]. Stwierdzenie to odnosi się zarówno do faz spadkowych i wzrostowych cyklu koniunkturalnego[12].

Ostatnią cechą określającą cykl koniunkturalny jest intensywność cyklu. Z kilku możliwych miar intensywności cyklu wybrano jedną z najprostszych. Jest to koncepcja zaproponowana przez Aftaliona, który przez intensywność cyklu rozumie różnicę między amplitudą faz wzrostowej i amplitudą fazy spadkowej w określonym przebiegu cyklu koniunkturalnego[13]. O cyklu mówi się, że jest bardziej intensywny, jeśli rozproszenie danych empirycznych jest większe. W przypadku badanych krajów intensywność cykli była dość różnorodna. Występujące w analizowanym okresie cykle koniunkturalne, wyodrębnione na podstawie wskaźników produkcji przemysłowej Francji charakteryzowały się mniejszą intensywnością niż cykle występujące w gospodarce włoskiej. Pomiędzy obu krajami występowały ponadto różnice dotyczące charakteru tej intensywności. W przypadku Francji przeważały cykle o ujemnej intensywności, tzn. że dynamika spadku produkcji przemysłowej przeważała nad dynamiką jej wzrostu. Natomiast we Włoszech przeważały cykle o dodatniej intensywności, a zatem dynamika wzrostu produkcji przemysłowej dominowała nad dynamiką spadku.

V. Drugim wskaźnikiem ilościowym, który został użyty do określenia cykli koniunkturalnych we Francji i Włoszech była wielkość absolutnego bezrobocia notowana w latach 1957–1983. W tab. 3 przedstawiono amplitudę jego wahań w obu krajach dla całego badanego okresu.

---

[10] Ibidem.

[11] Wyjątkiem jest tu okres od III kwartału 1968 r. do III kwartału 1975 r. gospodarki francuskiej.

[12] Patrz tab. 2.

[13] Por. **H. Guitton, D. Vitry**: Les mouvements conjoncturels, deuxième édition. Paris 1982 s. 56. We współczesnych badaniach instytucje zajmujące się analizą koniunktury posługują się najczęściej tą koncepcją mierzenia intensywności cyklu. Porównanie natomiast amplitudy wahań wskaźników z odchyleniem standardowym służy im do wyznaczania przedziału rozproszenia zjawisk.

Tabela 3

Amplituda wahań wskaźników absolutnego bezrobocia we Francji i Włoszech w latach 1957–1983[14]

Poziom wskaźnika	Francja		Włochy	
	wielkość wskaźnika	okres wystąpienia	wielkość wskaźnika	okres wystąpienia
Max.	115,09	I kw. 1959	135,01	I kw. 1958
Min.	89,08	I kw. 1964	66,04	III kw. 1959
Amplituda wahań	26,01		68,97	

Źródło: Obliczenia własne

Amplituda wahań wskaźników bezrobocia Francji i Włoch na przestrzeni całego badanego okresu czasu wykazuje znaczne rozbieżności w obu krajach. Jest ona we Włoszech przeszło 2,5 raza większa od amplitudy wahań wskaźników bezrobocia we Francji. O ile w przypadku amplitudy wahań indeksów produkcji przemysłowej różnice występujące między obu krajami były nieistotne, nieliczące się, to w odniesieniu do indeksów bezrobocia różnice te są drastyczne.

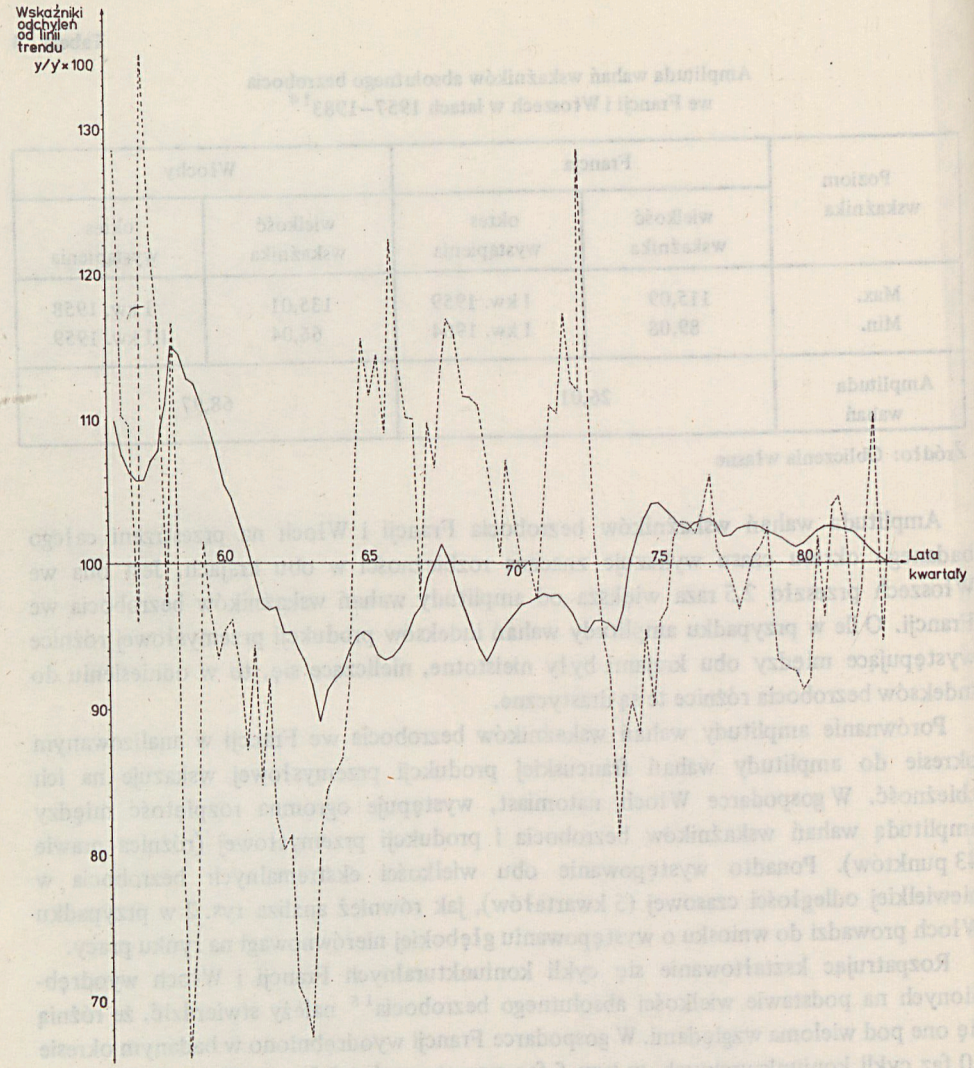
Porównanie amplitudy wahań wskaźników bezrobocia we Francji w analizowanym okresie do amplitudy wahań francuskiej produkcji przemysłowej wskazuje na ich zbieżność. W gospodarce Włoch natomiast, występuje ogromna rozpiętość między amplitudą wahań wskaźników bezrobocia i produkcji przemysłowej (różnica prawie 43 punktów). Ponadto występowanie obu wielkości ekstremalnych bezrobocia w niewielkiej odległości czasowej (5 kwartałów), jak również analiza rys. 2 w przypadku Włoch prowadzi do wniosku o występowaniu głębokiej nierównowagi na rynku pracy.

Rozpatrując kształtowanie się cykli koniunkturalnych Francji i Włoch wyodrębnionych na podstawie wielkości absolutnego bezrobocia[15] należy stwierdzić, że różnią się one pod wieloma względami. W gospodarce Francji wyodrębniono w badanym okresie 10 faz cykli koniunkturalnych, w tym 5 faz wzrostowych i 5 faz spadkowych. W gospodarce włoskiej, natomiast w tym samym czasie stwierdzono 13 faz cykli koniunkturalnych, a w tym 7 faz wzrostowych i 6 faz spadkowych. Wśród cykli koniunkturalnych Francji wyznaczonych za pomocą wskaźników bezrobocia były 3 cykle dłuższe 6–7-letnie i 2 cykle krótsze 5-letnie. We Włoszech natomiast dominowały cykle krótsze 3–4-letnie.

Jeśli chodzi o długość wyodrębnionych na podstawie wskaźników bezrobocia faz spadkowych i wzrostowych można powiedzieć, że były one dość zróżnicowane pod

[14] Objaśnienia pojęć zawartych w tabeli, jak w przypisie 7.

[15] Por. rys. 2 i tab. 4.

Rys. 2. Wskaźniki bezrobocia Francji i Włoch w latach 1957–1983
——— – Francja, – – – – – – Włochy

Źródło: Obliczenia własne.

Tabela 4

Charakterystyka cykli koniunkturalnych wyodrębnionych na podstawie wielkości bezrobocia we Francji i Włoszech w latach 1957–1983

Cechy cyklu koniunkturalnego	Cykl koniunkturalny													
	I		II		III		IV		V		VI		VII	
	faza wzrostu	faza spadku	faza wzrostu	faza spadku	faza wzrostu	faza spadku	faza wzrostu	faza spadku	faza wzrostu	faza spadku	faza wzrostu	faza spadku	faza wzrostu	faza spadku
	W ł o c h y													
Czas trwania (w kwartałach)	I 57 – – I 58	II 58 – – III 59	IV 59 – – I 60	II 60 – – IV 63	I 64 – – III 66	IV 66 – – III 67	IV 67 – – III 68	IV 68 – – III 71	IV 71 – – II 73	III 73 – – II 74	III 74 – – III 77	IV 77 – – IV 80	I 81 – – II 83	III 83 – –
Długość faz (w kwartałach)	5	6	2	15	11	4	4	12	7	4	13	13	10	·
Amplituda wahań każdej fazy	+6,4	–56,7	+26,6	–29,2	+41,1	–16,1	+7,2	–18,2	+24,9	–20,8	+18,2	–9,7	+18,3	·
Intensywność cyklu	–50,3		–2,6		+25,0		–11,0		+4,1		+8,5		·	

F r a n c j a

Czas trwania (w kwartałach)	I 57 – – I 59	II 59 – – I 64	II 64 – – II 68	III 68 – – IV 69	I 70 – – IV 71	I 72 – – II 73	III 73 – – IV 75	I 76 – – II 80	IV 80 – – IV 81	I 82 – – IV 83
Długość faz (w kwartałach)	9	20	17	6	8	6	10	19	5	8
Amplituda wahań każdej fazy	+5,1	–25,4	+10	–6,9	+3,8	–2,5	+8,0	–2,6	+1,2	–2,3
Intensywność cyklu	–20,3		+3,1		+1,3		+5,4		–1,1	

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z Main Economic Indicators, OECD Paris, 1957 – 1983 oraz rys. 2.

względem ilości kwartałów zarówno we Francji, jak i Włoszech. Trudno było by się dopatrzyć jakichś prawidłowości w czasie ich trwania, a także w następstwach czasowych. W obu krajach raz dłuższe są fazy wzrostu bezrobocia, raz dłuższe są fazy jego spadku.

W zakresie amplitudy wahań poszczególnych faz wzrostowych i spadkowych bezrobocia Francja generalnie charakteryzowała się w badanym okresie znacznie niższą amplitudą wahań obu faz niż to miało miejsce we Włoszech[16]. W gospodarce francuskiej w zasadzie wyższą amplitudą wahań odznaczały się fazy wzrostowe bezrobocia (od połowy lat sześćdziesiątych do początku lat osiemdziesiątych). W gospodarce włoskiej w początkowym okresie analizy wyższą amplitudę wahań bezrobocia miały fazy spadkowe, później zjawisko to kształtowało się dość rozmaicie. W wielkościach bezwzględnych wyższe amplitudy wahań zarówno faz wzrostowych i spadkowych przypadały w początkowych latach analizy zarówno dla Francji, jak i Włoch.

W przypadku kolejnej cechy morfologicznej cyklu, jaką jest jego intensywność, wyznaczona na podstawie wskaźników bezrobocia intensywność cyklu we Francji była niewielka i znacznie mniejsza od kształtowania się tego zjawiska we Włoszech[17]. W przeważającej liczbie przypadków w gospodarce francuskiej intensywność cyklu była dodatnia, tzn. że dynamika wzrostu bezrobocia była wyższa od dynamiki jego spadku. W gospodarce włoskiej intensywność cyklu była zróżnicowana. W początkowym okresie analizy (do 1963 roku) była ujemna, tak więc dynamika spadku bezrobocia była wyższa od dynamiki jego wzrostu. W kolejnych wyodrębnionych cyklach po 1963 roku intensywność była na przemian dodatnia lub ujemna; a zatem – raz przeważała dynamika wzrostu bezrobocia, ntaomiast później była wyższa dynamika spadku bezrobocia.

Generalnie należy stwierdzić, że cykle koniunkturalne wyodrębnione dla Francji i Włoch na podstawie kształtowania się wskaźników bezrobocia w latach 1957–1983 charakteryzowały się znacznymi, istotnymi różnicami. Znacznie trudniej było doszukać się w ich przebiegu prawidłowości i analogii, gdyż rozrzut zjawisk był zdecydowanie większy niż w przypadku wskaźników produkcji przemysłowej.

VI. Ostatnim wskaźnikiem, który został wykorzystany do wyodrębnienia cykli koniunkturalnych we Francji i Włoszech był stopień wykorzystania produkcyjnego aparatu wytwórczego obu krajów. Analizę porównawczą wahań aktywności gospodarczej dla wspomnianych gospodarek przeprowadzono w okresie nieco krótszym, w latach

---

[16] Por. tab. 4. Amplituda Francji była w zasadzie jednocyfrowa z wyjątkiem lat 1959–1968, kiedy to na wahania bezrobocia miały silny wpływ czynniki przypadkowe i konieczność wchłaniania repatriantów z Algierii. We Włoszech tylko w trzech przypadkach na trzynaście była ona jednocyfrowa.

[17] Wyjątkiem jest tu początkowy okres analizy w gospodarce francuskiej.

1968–1983[18]. W tab. 5 zawarto zestawienie ogólnej amplitudy wahań indeksów stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego dla całego przedziału czasowego.

Ogólna amplituda wahań stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego we Francji i Włoszech wykazała jedynie trzypunktową różnicę w wielkościach bezwzględnych. Nie jest to różnica znacząca. Interesujące jest wszakże to, że tę samą różnicę w wielkościach bezwzględnych odnotowano w przypadku porównania amplitudy wahań wskaźników produkcji przemysłowej obu krajów.

Tabela 5

Amplituda wahań wskaźników stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego Francji i Włoch w latach 1968–1983[19]

Poziom wskaźnika	Francja		Włochy	
	wielkość wskaźnika	okres wystąpienia	wielkość wskaźnika	okres wystąpienia
Max.	104,98	II kw. 1973	106,78	I kw. 1980
Min.	85,48	II kw. 1975	90,26	IV kw. 1975
Amplituda wahań	19,5		16,52	

Źródło: Obliczenia własne

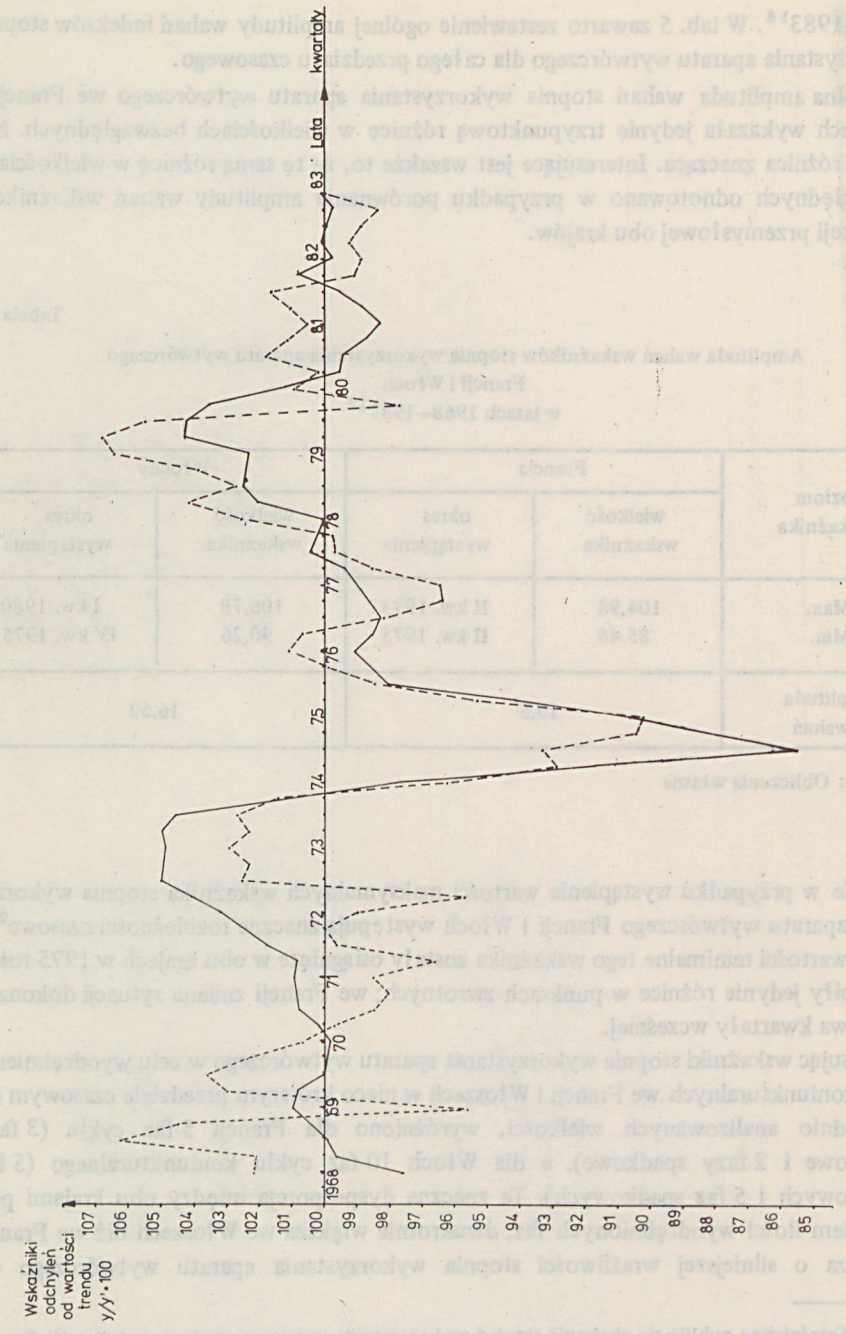
O ile w przypadku wystąpienia wartości maksymalnych wskaźnika stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego Francji i Włoch występują znaczne rozbieżności czasowe[20], o tyle wartości minimalne tego wskaźnika zostały osiągnięte w obu krajach w 1975 roku. Wystąpiły jedynie różnice w punktach zwrotnych; we Francji zmiana sytuacji dokonała się o dwa kwartały wcześniej.

Stosując wskaźniki stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego w celu wyodrębnienia cykli koniunkturalnych we Francji i Włoszech w nieco krótszym przedziale czasowym od poprzednio analizowanych wielkości, wyróżniono dla Francji 5 faz cyklu (3 fazy wzrostowe i 2 fazy spadkowe), a dla Włoch 10 faz cyklu koniunkturalnego (5 faz wzrostowych i 5 faz spadkowych). Ta znaczna dysproporcja między obu krajami pod względem ilości wyodrębnionych faz, dwukrotnie większa we Włoszech niż we Francji świadcza o silniejszej wrażliwości stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego od

[18] Wcześniejsze publikacje obejmują stopień wykorzystania aparatu wytwórczego tylko dla Francji od 1964. Dla Włoch te wskaźniki podawane są od 1968 roku.

[19] Wyjaśnienia pojęć – por. przypis 7.

[20] Por. tab. 5.

Rys. 3. Stopień wykorzystania aparatu wytwórczego we Francji i Włoszech w latach 1968–1983

——— Francja, – – – – – – – Włochy

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Main Economic Indicators. Paris: OECD 1968–1983.

Cykl koniunkturalny Francji i Włoch wyodrębniony we wskaźnikach wykorzystania zdolności wytwórczych w latach 1968–1983

Cechy cyklu koniunkturalnego	Cykl koniunkturalny									
	I		II		III		IV		V	
	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa
	Włochy									
Czas trwania (w kwartałach)	IV 68 – – II 69	III 69 – – IV 69	I 70 – – II 70	III 70 – – I 73	II 73 – – IV 73	I 74 – – IV 75	I 76 – – IV 76	I 77 – – III 77	IV 77 – – I 80	II 80 – IV 83
Długość faz (w kwartałach)	3	2	2	3	3	8	4	3	10	15
Amplituda wahań każdej fazy	+4,0	–8,9	+0,6	–6,7	+0,4	–12,1	+5,8	–4,3	+10,3	–5,4
Intensywność cyklu	–4,9		–6,1		–11,7		+1,5		+4,9	

Francja

Czas trwania (w kwartałach)	IV 68 – – II 73	III 73 – – II 75	III 75 – – I 80	II 80 – – IV 81	I 82 – – IV 83	.
Długość faz (w kwartałach)	19	8	18	7	8	.
Amplituda wahań każdej fazy	+7,4	–19,3	+16,2	–5,9	.	.
Intensywność cyklu	–11,9		+10,3		.	

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Main Economic Indicators, OECD Paris, 1968 – 1983 oraz rys. 3

ogólnego poziomu aktywności gospodarczej w tym kraju. W związku z tym, że w gospodarce włoskiej wyróżniono więcej faz cyklu koniunkturalnego, stąd też poszczególne fazy wzrostowe czy spadkowe są w niej krótsze[21] od faz cyklu występujących w gospodarce francuskiej. We Francji fazy wzrostowe są dłuższe of faz spadkowych. We Włoszech zjawisko to kształtuje się przemiennie z tym jednak, że na ogół dłuższe są fazy spadkowe cyklu koniunkturalnego.

W przypadku amplitudy wahań każdej z faz analiza porównawcza w obu krajach prowadzi do stwierdzenia, że zarówno w odniesieniu do faz wzrostowych, jak i spadkowych cyklu większą amplitudą wahań charakteryzowała się Francja[22]. Włochy miały generalnie niższą amplitudę wahań wskaźników stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego, choć w przeważającej mierze amplituda ta była wyższa dla faz spadkowych cyklu.

Cykle koniunkturalne w obu analizowanych gospodarkach, wyodrębnione na podstawie stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego, charakteryzowały się różną intensywnością.

Generalnie wyższą intensywność cyklu miała Francja. Trudno byłoby wszakże przesądzić o charakterze tej intensywności, ponieważ w dwóch wyodrębnionych cyklach była ona różna. W jednym z nich intensywność cyklu była ujemna, a zatem dynamika spadku stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego była większa od dynamiki jego wzrostu. W drugim natomiast cyklu była ona dodatnia, czyli przeważała dynamika wzrostu poziomu wykorzystania aparatu wytwórczego. Włochy charakteryzowały się w zasadzie znacznie niższą intensywnością cyklu[23]. Dominowały w nich cykle o ujemnej intensywności, tzn. że dynamika wzrostu stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego była niższa od dynamiki spadku tej wielkości. W obu gospodarkach u schyłku 1975 roku do 1983 roku cykle miały dodatnią intensywność, tzn., że dynamika wzrostu stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego była wyższa od dynamiki jego spadku.

VII. Przeprowadzona uprzednio analiza porównawcza podstawowych cech charakteryzujących cykl koniunkturalny Francji i Włoch w latach 1957–1983, oparta na trzech rodzajach wskaźników: produkcji przemysłowej, bezrobocia i stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego, udowodniła następujące kwestie:

po pierwsze – zarówno w odniesieniu do Francji, jak i Włoch w pełni uzasadnione jest używanie dla określenia cyklu koniunkturalnego obu krajów miana nowego cyklu. Przeanalizowane podstawowe cechy morfologiczne cykli wspomnianych krajów wykazują istotne różnice w ich kształtowaniu w okresie powojennym w stosunku do okresów wcześniejszych. Różnice te dotyczą całej morfologii cyklu koniunkturalnego – czasu jego trwania, długości poszczególnych faz, amplitudy wahań każdej z faz i intensywności cyklu;

---

[21] Por. tab. 6. Wyjątkiem jest tu okres od IV kwartału 1977 r. do IV kwartału 1983 r.

[22] Ibidem.

[23] Wyjątkiem jest tu okres od II kwartału 1973 r. do IV kwartału 1975 r. Por. tab. 6.

po drugie – analizowane w okresie powojennym cykle koniunkturalne Francji i Włoch pod względem kształtu i budowy podlegają jeszcze ciągłym przemianom, o czym świadczy bogactwo sytuacji i różnorodność przebiegu wahań cyklicznych. Winno to skłaniać tak teoretyków, jak i praktyków do poszukiwania coraz to dokładniejszych i precyzyjniejszych metod wyznaczania, identyfikacji zmian w poziomie aktywności gospodarczej;

po trzecie – wśród podobieństw dotyczących cykli koniunkturalnych Francji i Włoch, określanych na podstawie trzech wspomnianych rodzajów wskaźników, wymienić należy ich generalne skrócenie. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych cykle obu krajów były dłuższe, skróceniu uległy w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Większa była ich częstotliwość występowania[24];

po czwarte – w przypadku obu porównywanych krajów zmienił się charakter intensywności cykli koniunkturalnych. W początkowym okresie intensywność była ujemna, tzn. że dynamika spadku analizowanych wskaźników była wyższa od dynamiki ich wzrostu. Z kolei u shcyłku lat sześćdziesiątych i w latach siedemdziesiątych wystąpiła dodatnia intensywność cykli koniunkturalnych, a zatem dynamika wzrostu prezentowanych wskaźników była wyższa od dynamiki ich spadku;

po piąte – zjawisko integracji cyklów koniunkturalnych Francji i Włoch zostało potwierdzone na podstawie analizy wskaźników produkcji przemysłowej i odnosiło się do okresu przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych;

po szóste – zarówno w gospodarce francuskiej, jak i włoskiej zaobserwowano wyraźnie asymetrię pomiędzy fazami spadku produkcji przemysłowej a fazami wzrostu bezrobocia (3-krotnie we Francji i 5-krotnie we Włoszech);

po siódme – wystąpiła również asymetria w kształtowaniu się wskaźników bezrobocia i indeksów stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego we Francji i Włoszech. W przeważającej mierze spadkom wskaźników bezrobocia odpowiadał wzrost stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego obu krajów[25].

Podsumowując należy stwierdzić, że problem transformacji współczesnego cyklu koniunkturalnego zaprezentowanego w niniejszym opracowaniu na przykładzie Francji i Włoch nie jest problemem zamkniętym i wymaga dalszej analizy.

W kolejnym kroku badawczym winny być poddane analizie elementy wyjaśniające mechanizm przebiegu cyklu koniunkturalnego w obu krajach.

---

[24] Wyjątkiem jest tu cykl stopnia wykorzystania aparatu wytwórczego we Francji.

[25] Obserwowana asymetria między kształtowaniem się wskaźników wykorzystania aparatu wytwórczego a wielkością zatrudnienia może być punktem wyjścia do dalszych analiz statystycznych. Może ona stanowić podstawę do odrębnych badań korelacji obu zjawisk w kolejnych etapach rozważań wyjaśniających mechanizm przebiegu cyklu koniunkturalnego obu krajów.

Wiesława Przybylska-Kapuścińska

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE BUSINESS CYCLE OF FRANCE AND ITALY

Summary

The modern business cycle is different from the classical cycle from before the Second World War. The difference which appear in it refer both to the external characteristics of its course, and to the mechanisms shaping the fluctuations of the economic activity of the country. As a result of many changes in the system of functioning of the capitalist economy and because of broadening of the system of state interventionism, modern business cycle is seen as subsequent occurrence of the periods of accelerated and slowed down growth of the economic activity. Moreover, the basic morphological features such as: the durability, the length of the phases, the amplitude of fluctuations of the particular phases and the intensity of the cycle have undergone changes.

The paper contains a comparative analysis of the basic features of the modern businss cycle of France and Italy in the years 1957–1983. Indices of industrial production, the size of the absolute unemployment and indicators of the degree of utilization of the manufacturing apparatus were applied for the identification of the course of the cycle in both countries. On the basis of the above mentioned indicators business cycles of both economies were differentiated with the use of the procedure of determining the socalled deviation cycles. The obtained deviation cycles for both countries enabled an analysis of similarities and differences of the basic features which define shaping of the course of business cycles in France and Italy in the studied period.